

Pytagorov odkaz a povaha západnej racionality

Roman Cardal

21. júna 2022 ✚ Spoločnosť ✚ Filozofia

Zdroj: flickr.com

1. Realita - dar, ktorý sa nám ponúka

Podľa starej tradície to bol Pytagoras, kto ako prvý rozdelil ľudí na *filozofov* a *nefilozofov*. Lovec pravdy, filozof, vidí ľudský život z perspektívy, ktorá je lovcom bohatstva a slávy nedostupná. Prejavuje sa to v tom, že na rozdiel od nich je schopný vidieť tak *konečný cieľ ľudskej existencie* ako aj *prostriedky*, ktoré k nemu vedú. Tradícia nám zachovala niektoré z Pytagorových morálnych poučiek, ktoré sú akýmsi ukazovateľom vyššie uvedeného zmyslu života. Na prvý pohľad pôsobia úsmevne, ale ich správny výklad vyjavuje ich vážnosť. Môžeme v nich vidieť akýsi ostych, ktorý bránil Pytagorovi hovoriť o dôležitých veciach „priamo a otvorene“. Radšej o nich hovoril zahalene, niekedy priam komicky.

U Diogena Laertiusa čítame: „*Jeho heslá boli tieto: nerozhrabávať oheň dýkou; neprekračovať váhy; nesadať si na hrnček obilia; neujedať srdce; nepomáhať pri skladaní bremena, ale pri jeho nakladaní...; nenosiť na prsteni obraz boha...; nechodiť po verejných cestách; nemať pod strechou lastovičky; neobracať sa k hranici pri odchode z krajiny...*“

Aký je správny výklad citovaných viet? Odpoveď nachádzame v tom istom prameni: Význam príslovia „*nerozhrabávať oheň dýkou*“ znel: nevzbudzovať hnev a nevôľu mocnárov. „*Neprekračovať váhy*“ potom znamenalo neprestupovať rovnosť a právo. „*Nesadať si na hrnček obilia*“ znamenalo starať sa rovnako o prítomnosť ako o budúcnosť, pretože hrnček obilia bol mierou dennej potravy. „*Neujedať srdce*“ znamenalo, že duša sa nesmie nechať utrápiť smútkom a utrpením. Výrazom „*neobracať sa k hranici pri odchode z krajiny*“ napomínal tých, ktorí odchádzali zo života, aby dychtivo nelipli na živote a nedali sa zviazať pozemskými pôžitkami. V podobnom štýle teda možno vykladať aj význam ostatných zahalených výrokov, ale tu to už nemusíme robiť. Uvedené príklady splnili svoj účel.

Pytagoras bol zástancom *nesmrteľnosti ľudskej duše* a šíril náuku o *prevteľovaní*. Názor o sťahovaní duší súvisí s jeho presvedčením o nemožnosti dosiahnuť potrebnú morálnu dokonalosť *počas krátkého pozemského života*. Ak existencia človeka pokračuje aj po smrti, potom hrozí, že ho morálne defekty budú zťažovať ešte dramatickejšie. Preto sa domnieva, že prevteľovanie poskytuje človeku *potrebný čas na*

dosiahnutie morálnej zrelosti. Existuje však aj iný výklad tejto Pytagorovej tézy. Ako píše jeden francúzsky komentátor, „je možné, že... prevteľovanie nie je nič iné ako symbolické preoblečenie veľmi vysokých mravných ideí: človek sa dvíha alebo padá podľa toho, ako sa jeho správanie viac alebo menej pripodobňuje svetu ducha, alebo sa znižuje na úroveň zvierat, ktorých rôzne druhy symbolizujú neresti.“ „Prevtelenie sa do zajaca“ by potom bolo symbolickým vyjadrením zbabelosti, do ktorej človek upadá svojím dlhodobým konaním.

Ľudskú dušu Pytagoras považoval za nepodliehajúcu rozkladu, pretože dokáže „vidieť“ to, čo je zmyslom nedostupné a s čím musí byť preto *príbuzná*. O aký predmet ide? Práve o „formu“, o ktorej sme hovorili v minulom príspevku. „Forma“ znamená *trvalú štruktúru, poriadok, proporciu*, čo sa po grécky označuje slovom „logos“. Pytagoras bol presvedčený, že v realite existuje určitý poriadok, a to tak vo veciach samotných, ako aj v ich vzájomných vzťahoch. Bol teda prvým mysliteľom v dejinách, ktorý označil celok poznávanej reality ako *kozmos*. Kozmos má povahu usporiadanej reality a ľudský rozum je schopný ho objavovať.

Každý vie, čo je Pytagorova veta zo základnej školy. Jej vyjadrenie je $c^2 = a^2 + b^2$. Predstavuje *jeden z mnohých príkladov poriadku*, ktorý sa vyskytuje v realite. Na ňom si opäť môžeme uvedomiť, prečo „taliansky“ filozof tak veľmi zdôrazňoval kontemplatívny charakter filozofického poznania. Po prvé sa na tento zákon nepozeral očami matematika, ale *filozofa a náboženského praktika*. Ako ešte uvidíme, pre neho bolo všetko poznanie podriadené konečnému náboženskému cieľu. Po druhé, zdôraznením kontemplatívnej povahy najhlbšieho ľudského poznania chce ukázať, že celok existujúcej reality *nevytvárame, ale kontemplujeme*. Tým sa priznáva, že nad ňou ňou nemáme praktickú moc a musíme sa *prispôbiť jej povahe*. Skutočnosť sa nám javí a „dáva“, je pre nás *darom*. Súčasná nemčina sa na túto pravdu odvoláva pomocou spojky *es gibt*, ktorá potvrdzuje existenciu niečoho – vyjadruje „bytie vecí“ slovným spojením „niečo sa (nám) dáva“. Racionálne objavovanie poriadku je možné práve vďaka tejto *zjavujúcej sa povahe* skutočnosti.

Nemusíme sa teda čudovať, keď sa v Diogenovi Laertovi dočítame, čo urobil Pytagoras po svojom objave: „*Matematik Apollodorus tvrdí, že obetoval sto kráv, keď objavil, že štvorec nad preponou pravouhlého trojuholníka sa rovná súčtu štvorcov nad odvesnami. K tomu sa viaže tento epigram: „Pytagoras, keď onen preslávnny objavil nákres, priniesol zaň bohom ňu hneď veľkú obeť kráv.“* Obeta je poďakovaním bohom za ich dary.

2. Najhlbšia štruktúra vesmíru a matematika

Podľa Pytagora sa forma kozmu skladá z *číselných pomerov*. Posledným základom všetkej reality sú matematické štruktúry. Vďaka tomu je vesmír *harmonický a súladný*. Nebeské sféry, po ktorých obiehajú vesmírne telesá, sa dajú opísať matematickým jazykom, a keby sme mali dokonalejší sluch, mohli by sme sa započúvať do nádhernej hudby, ktorú pri svojom pohybe vesmírom vydávajú. Moderný historik vedy Alexander Koyré vo svojich prácach upozorňuje na to, že moderná západná veda vznikla okrem iného aj z filozofického „podhubia“. Napríklad Johannes Kepler sa zaoberal štúdiom pytagorejských spisov a tie ho priviedli k usilovnému skúmaniu zákonitostí pohybu planét. Po mnohých rokoch náročného výskumu odhalil tri zákony, s ktorými sa dodnes stredoškólcovia oboznamujú na hodinách fyziky. Význam jeho výskumu pre rozvoj modernej vedy sa dá len ťažko doceniť. Ako sám Kepler priznal, bez štúdia starých filozofických spisov by v sebe nikdy nenašiel silnú motiváciu, ktorá ho priviedla napriek všetkým prekážkam

k zaslúženému vedeckému úspechu.

Z toho je zrejmé, aký významný filozof bol Pytagoras. Na vedu sa pozeral ako na prostriedok objavovania božského poriadku, ktorého poznanie *očisťuje človeka pre večný život*. Tu sa prvýkrát stretávame s problémom *vzťahu medzi vedou a náboženskou vierou*. Ich vzájomný vzťah bol u Pytagora a jeho žiakov taký, že vedecký rozum bol podriadený vyššiemu náboženskému zmyslu. Z literatúry tiež vieme, že Pytagorovi bola preukazovaná božská úcta, čo už v jeho dobe pobúrilo mnohých ľudí. Veľkí filozofi boli nielen oslavovaní, ale často aj terčom sarkazmu a posmechu. Pamflety o filozofoch boli v tých časoch rozšíreným žánrom. Jeden z nich obsahuje posmech z Pytagorovej božskej legendy. Istý Hermippos tvrdil, že Pytagoras *„si urobil malý príbytok pod zemou a svojej matke prikázal, aby mu na tabuľky s časovým údajom zapisovala všetky udalosti a posielala mu ich do podzemia, kým sa nevráti. Matka tak urobila. Po čase sa Pytagoras vrátil vyschnutý ako kostlivec. Prišiel do zhromaždenia ľudu a tvrdil, že prišiel z podsvetia, a tiež im prečítal, čo sa u nich stalo. Občania, dojatí jeho slovami, plakali a nariekali a verili, že Pytagoras má v sebe čosi božské...“*

Tieto pamflety treba brať s rezervou. O Pytagorovej veľkosti a význame pre západné myslenie nemožno pochybovať. Aristoteles oceňuje pokrok, ktorý znamenalo jeho úsilie o poznanie skutočnosti. Tvrdí, že mal k dispozícii mocný nástroj myslenia, ktorý však *naplno nevyužil*. Keby tak urobil, mohol dospieť k ešte zásadnejším objavom. Aristotelovo hodnotenie predznamenáva, že pred filozofiou sa otvárajú ďalšie úlohy. Musela prejsť do svojej novej fázy. Riešenie úlohy čakalo na príchod ďalšieho veľkého mysliteľa. Transcendencia formy nad matériou, ktorú Pytagoras iba naznačil, sa mala rozvinúť do plnšej podoby. Na splnenie tejto úlohy si história vybrala Sokrata.

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/pytagorov-odkaz-a-povaha-zapadnej-racionality/>